

MUSIQIY ESHITISH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK YONDASHUVLARI

Malikaxon Shaxnazarova

O'zbekiston davlat konservatoriyasi, "Akademik xor dirijyorligi" kafedrasida magistri

Annotatsiya: *Mazkur maqolada xor dirijyorligi yonalishi o'quvchilarida eshitish qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik va psixologik yondashuvlari haqida fikrlar yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *tinglash idroki, musiqiy xotira, musiqiy tafakkur, hissiy ta'sirchanlik, ichki eshitish.*

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ СПОСОБНОСТИ К МУЗЫКАЛЬНОМУ СЛУХУ

Маликахон Шахназарова

магистр кафедры «Академическое хоровое дирижирование» Государственной консерватории Узбекистана

Аннотация: *В данной статье рассматриваются педагогические и психологические подходы к развитию навыков слушания у студентов, специализирующихся на хоровом дирижировании.*

Ключевые слова: *восприятие на слух, музыкальная память, музыкальное мышление, эмоциональная чувствительность, внутренний слух.*

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF MUSICAL EAR ABILITY

Malikakhon Shakhnazarova

Uzbekistan state conservatory, magister's student, department of "Academic choral conducting"

Abstract: *This article examines pedagogical and psychological approaches to developing listening skills in students specializing in Choral conducting.*

Key words: *auditory perception, musical memory, musical thinking, emotional sensitivity, inner hearing.*

Musiqiy eshitish qobiliyatini rivojlantirish musiqa ta'limining asosiy vazifalaridan biridir. Eshitish ko'nikmalari musiqiy faoliyat jarayonida shakllanadi hamda ta'limning pedagogik usullari va musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirishning psixologik qonuniyatlari bilan bog'liq. Aynan shuning uchun ilmiy adabiyotlarda musiqiy eshitish qobiliyatini rivojlantirish

muammosi o'zaro bog'liq bo'lgan ikki — pedagogik va psixologik nuqtayi nazardan ko'rib chiqiladi.

Musiqiy eshitish qobiliyati musiqiy tizim tovushlarini idrok etish, farqlash va qayta ijro etish qobiliyatini o'z ichiga olgan murakkab ruhiy hodisadir. Uning rivojlanishi eshitish tasavvurlarining shakllanishi, musiqiy tafakkur, xotira va musiqani hissiy idrok etishning takomillashuvi bilan chambarchas bog'liq.

B. M. Teplovning fikricha, musiqiy qobiliyatlarni tug'ma va tayyor holda deb hisoblash mumkin emas. Ular faoliyat jarayonida shakllanib, ta'lim va amaliyot ta'sirida rivojlanib boradi. Musiqiylik — bu tabiiy moyillik va musiqiy tarbiya sharoitlarining o'zaro ta'siri natijasidir. Shuning uchun musiqiy eshitish qobiliyatining rivojlanishi shaxsning individual xususiyatlariga ham, ta'limning pedagogik usullariga ham bog'liq.

Musiqiy eshitish qobiliyatini rivojlantirishga psixologik yondashuv musiqiy qobiliyatlarning shakllanish qonuniyatlarini o'rganishga asoslanadi. Musiqiy idrok psixologiyasida tinglash idroki, musiqiy xotira va musiqiy tafakkur jarayonlariga alohida e'tibor beriladi.

Musiqani tinglash idrok etish — bu musiqadan hissiy kechinma olish va uning mazmunini anglashni o'z ichiga olgan murakkab ruhiy jarayondir. Inson musiqani nafaqat tovushlar yig'indisi, balki muayyan hissiy kechinmalarni uyg'otuvchi badiiy obraz sifatida ham qabul qiladi. Tinglash tasavvurlari insonga musiqiy materialning jaranglashini xayolan qayta tiklash va uni real jaranglash bilan taqqoslash imkonini beradi. U insonga tovushlarning baland-pastligi, tembri, balandligi va davomiyligini farqlash imkoniyatini beradi. Biroq tinglash idrokining o'zi hali musiqiy eshitish qobiliyati degani emas. Musiqiy eshitish qobiliyati inson tovushlarni musiqiy tizimning unsurlari sifatida idrok eta boshlaganida yuzaga keladi.

Musiqiy xotira musiqiy eshitish qobiliyatini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. U insonga musiqiy obrazlarni xotirada saqlash va ularni keyinchalik ijro etish imkonini beradi. Musiqiy xotira tufayli inson tanish kuylarni taniydi hamda ularni ovoz yoki musiqa asbobida ijro eta oladi.

Musiqiy tafakkur musiqiy tuzilmalar va qonuniyatlarni anglab yetish bilan bog'liqdir. U insonga musiqa asarining mantiqiy rivojini tushunishga va uni yaxlit badiiy shakl sifatida qabul qilishga yordam beradi.

Musiqaga nisbatan hissiy ta'sirchanlik musiqiylikning eng muhim tarkibiy qismidir. Musiqa, avvalo, his-tuyg'u va kechinmalarni ifodalash vositasi sifatida qabul qilinadi. Aynan shuning uchun musiqani hissiy kechinma orqali idrok etish musiqani idrok etishning asosi hisoblanadi.

Psixologik tadqiqotlarda musiqiy qobiliyatlar o'zaro bog'liq tarkibiy qismlar tizimi sifatida ko'rib chiqiladi. Bu tarkibiy qismlarning har biri musiqani idrok etish va ijrochilik faoliyati jarayonida muayyan vazifani bajaradi.

B. M. Teplov musiqiy qobiliyatlarning bir nechta asosiy guruhlarini ajratib ko'rsatgan bo'lib, ular orasida tovush xususiyatlarini idrok etish bilan bog'liq sensor qobiliyatlar alohida o'rin egallaydi. Bularga quyidagilar kiradi:

- tovush balandligini his etish;
- tovush jadalligini his etish;
- tovush davomiyligini his etish.

Bu qobiliyatlar musiqiy eshitish qobiliyatining asosini tashkil etib, asarning musiqiy tuzilishini idrok etish imkonini beradi.

Pedagogik nuqtayi nazardan musiqiy eshitish qobiliyatini rivojlantirish tizimli musiqiy ta'lim jarayonida amalga oshiriladi. Musiqa pedagogikasining asosiy vazifasi o'quvchilarning eshitish qobiliyatlarini shakllantirish va musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradigan shart-sharoitlarni yaratishdir.

Pedagogik amaliyotda musiqiy eshitish qobiliyatini rivojlantirishning turli usullari qo'llaniladi. Ular orasida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin:

- eshitish tasavvurlarini rivojlantirish;
- ohang aniqligi mashqlari;
- ritmik hissiyotni rivojlantirish;
- musiqiy asarlarni eshitib tahlil qilish;
- vokal-xor amaliyoti.

Vokal faoliyati alohida ahamiyatga ega, chunki kuylash tovush balandligi haqida aniq eshitish tasavvurini shakllantirishga yordam beradi.

Pedagogik faoliyatning eng muhim yo'nalishlaridan biri tinglab idrok etish qobiliyatini rivojlantirishdir. Tinglab idrok etish tovush xususiyatlarini farqlash imkonini beradi va musiqiy eshitish qobiliyatining asosini tashkil etadi.

Musiqa ta'limi jarayonida o'quvchilar tovushlarning baland-pastligi, tembri, dinamikasi va davomiyligini ajratishni o'rganadilar. Bu ko'nikmalar bosqichma-bosqich shakllanadi va muntazam mashqlarni talab qiladi.

Musiqiy eshitish qobiliyati musiqa materialini faol ravishda idrok etish jarayonida shakllanadi va rivojlanadi. Insonning musiqiy tajribasi qanchalik boy bo'lsa, uning tinglab tushunish va idrok etish qobiliyati ham shunchalik yuqori darajada rivojlangan bo'ladi.

Musiqiy xotira musiqiy eshitish qobiliyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. U musiqiy obrazlarning saqlanishi va aks ettirilishini ta'minlaydi.

Ta'lim jarayonida o'quvchilar musiqiy ohanglar, ritmik tuzilmalar va garmonik ketma-ketliklarni eslab qoladilar. Bu barqaror eshitish tasavvurlarining shakllanishiga yordam beradi.

Musiqiy xotira ichki eshitish qobiliyati bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u musiqiy tovushlarni ularning haqiqiy jarangisiz xayolan qayta tiklash qobiliyatidir.

Ichki eshitish – musiqiy eshitish qobiliyati rivojlanishining eng yuksak shakllaridan biridir. U musiqiy materialning sadolanishini zehnan tasavvur qila olish qobiliyatini anglatadi.

Ichki eshitish musiqiy tafakkur va ijrochilik faoliyatida muhim o'rin tutadi. U musiqachiga musiqa asarlarini tahlil qilish, ularning rivojini oldindan ko'ra bilish hamda yangi musiqiy obrazlar yaratish imkonini beradi. Bu qobiliyatining rivojlanishi tizimli musiqiy ta'lim va musiqiy asarlarni tahlil qilish jarayonida sodir bo'ladi.

Musiqiy faoliyat musiqiy eshitish qobiliyatini rivojlantirishning asosiy omilidir. Musiqa asarlarini ijro etish jarayonida o'quvchilar asar tuzilishini idrok etishni va o'z ijrolarining aniqligini nazorat qilishni o'rganadilar. Eshitish qobiliyatini rivojlantirishda jamoaviy musiqachilik, xususan, xor ijrochiligi alohida o'rin tutadi. Xorda kuylash jarayonida xonanda o'z ovozi doimiy ravishda boshqa ovozlarning sadolanishiga moslashtirishi lozim. Bu esa eshituv nazoratini rivojlantirishga va ansambl eshitish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi.

Musiqiy eshitish qobiliyatini rivojlantirish murakkab jarayon bo'lib, unda pedagogik ta'lim usullari musiqiy qobiliyatlarning shakllanishidagi psixologik qonuniyatlar bilan chambarchas bog'liqdir.

Psixologik yondashuv musiqiy qobiliyatlar tabiatini anglashga va eshitish ko'nikmalarini shakllantirishning asosiy mexanizmlarini aniqlashga imkon beradi. Pedagogik yondashuv esa, o'z navbatida, ta'lim jarayonida musiqiy eshitish qobiliyatining rivojlanishiga yordam beradigan shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan. Musiqiy qobiliyatlar tuzilishini va ularning shakllanish jarayonlarini tushunish uchun katta ahamiyat kasb etadi. Ular musiqiy eshitish qobiliyati musiqiy faoliyat jarayonida rivojlanishini hamda tug'ma iste'dod va pedagogik ta'sirning o'zaro uyg'unligiga bog'liq ekanini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kadirova S.P.- Xorshunoslik T. "Musiqa" 2019 (Darslik)
2. Kadirova S.P. Xorshunoslik bo'yicha boshlang'ich – T. 2015
3. Т. П. Вишнякова, Т. В. Соколова. Практика работы с хором. - 3-е изд., стер.- Санкт-Петербург: Лань : Планета музыки, 2019.
4. Kadirova S.P. Zamonaviy xor musiqasida fakturaning o'ziga xos xususiyatlari. "Musiqa" 2012 y.
5. Живов В. Л. Хоровое исполнительство : Теория. Методика. Практика : учеб. пособие для вузов. – М., 2003.